

Téves értelmezés?

Mi a mondás valódi jelentése?

Nem az érzés számít: a tett

Afenti mondás egyike a Tóra (Pentateuchus, Mózes öt könyve) legfontosabb parancsolatainak. A hagyományban a zsidó erkölcs egyik alappillérenek számít, és már nagyon korai időkben magáévá tette a kereszténység is. Ennek ellenére, véleményem szerint, több mint kétezer éven át félreértelmezték.

A mondat Mózes III. könyvében (Wajjiqra/Leviticus) szerepel. Mózes beszél, törvényeket sorol hosszan. Ne gyűlöld szívedben atyádfiát – mondja (Lev. 19,17). Ne légy bosszúálló, sem pedig haragtartó azokkal szemben, akik a népedhez tartoznak (Lev. 19,18).

„(...) Szeresd felebarátodat, mint saját magadat. Én vagyok az Úr (Lev. 19,18).”

Az evangéliumokban azt kérdezik Jézustól, melyik a legelső parancsolat (Márk), a legfontosabb (Máté), mi a törvény, amely elvezet az örök élethez (Lukács). (Lásd Máté ev. 19,19; 22,39; Márk ev. 12,31; Lukács ev. 10,27; vö. Pál, Levél a rómaiakhoz 13,9.) A kérdések kissé különböznek egymástól, Jézus válasza azonban mindhárom szinoptikus evangéliumban azonos (Máté 22,37–40; Márk 12,29–31; Lukács 10,27). Jézus két szöveg helyet idéz a héber Bibliából: „Szeresd az Urat” (Deut. 6,5); illetve: „Szeresd felebarátodat, mint saját magadat” (Lev. 19,18).

Az időszámításunk szerinti I. században élt és kortársai, valamint az utókor szemében egyaránt tiszteltnek örvendett tudós, Rabbi Akiba szavai szerint ez a parancsolat „a Tóra egyik alapelve” (idézi a Bereshit Rabba 24,7).

A szöveg hely értelmezésében nincs eltérés a bibliafordítások között sem, akár a régieket nézzük,

* Abraham Malamat az ókori Izrael történetének profeszszora a Jeruzsálemi Héber Egyetemen. Itt közölt cikkének eredeti címe: „Love Your Neighbor as Yourself”, *Biblical Archaeology Review* 16 (1990), no. 4, pp. 50–51. A cikk bővebb változata megjelent: „You Shall Love Your Neighbor as Yourself. A Case of Misinterpretation?”, in: E. Blum, et al., szerk., *Die hebräische Bibel und ihre zweifache Nachgeschichte*. Festschrift für R. Rendtorff (Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1990), pp. 111–115.

akár az újakat. Néhány idézet a legújabbakból: „But you shall love your neighbor as yourself” (Revised Standard Version); „Love your fellow as yourself” (Jewish Publication Society); „Du sollst deinen Nächsten lieben wie dich selbst” (Zürcher Bibel) stb.

Nem lehet meglepő, hogy a rövid szövegrész, a héberben mindössze három szó (*ve-áhabta le-réeka kámóka*), kommentárok és szövegmagyarázatok valóságos özönét hívta életre.

A viták főként két héber kifejezés körül forogtak: a „felebarát”, illetve a „mint (ten-/saját) magadat” szavakat érintik. A héber *rée* szónak a „felebarát” (= társ, szomszéd) jelentésen kívül még számos más értelmezése lehetséges: barát, egy másik izraeli (zsidó), de nemzetiségtől függetlenül is, egyszerűen csak embertárs, felnőtt személy.

A héber *kámóka* (*kmwk*) szó, „mint saját magadat” értelemben, szintén többféleképpen magyarázható. Például, utalhat egyszerűen egy olyan személyre is, aki hasonlít rád: akit, mint téged is, Isten „a maga képére és hasonlatosságára” teremtett.

Az idézett három héber szó közül azonban viszonylag a legkevesebb figyelmet éppen az elsőnek (*ve-áhabta*) szentelték. Egyszerűen, minden kérdőjel nélkül, az alapjelentése vált elfogadottá: „hanem (vagy pedig: és) szeresd”. Rövid írásom célja, hogy a „szeret” jelentés bizonyosságát, amely a zsidó hagyományban R. Akiba, a kereszténységben pedig Jézus és Pál apostol kora óta rendíthetetlen, megingassam.

Kérdésem a következő: vajon a „szeresd” fordítás adja-e a legpontosabban vissza a héber eredetét? Másképpen fogalmazva a kérdést: mi a leggyakrabban „szeret” értelemben használt *áhav* ige jelentéstartománya? (Az itt használt igealak, *áhavta*, egyes szám második személy, hímnem.) Röviden összefoglalom az ismert dolgokat, majd a továbbiakban az ige egy új, a közkeletű értelmezésektől eltérő magyarázatának lehetőségét vetem fel.

Elfogadom, hogy az *áhav* gyök gyakorta jelenti azt, amit szeretetnek fordíthatunk. Az esetek többségében azonban nem férfiak egymás közötti érzelmi kapcsolatát jelöli, hanem inkább egy személynek Istenhez, férfinak nőhöz, szülőknek a gyermekeikhez való viszonyát stb. írja le.

Mi több, a héber szövegben van utalás arra is, hogy a megszokott szóhasználat más, mint amellyel az általunk vizsgált szövegrészben találko-

zunk. A szövegben valami jelzi, hogy az adott helyen az *áhav* igének a szokásostól árnyalatnyival eltér a jelentése. Az *áhav* ige rendszerint meghatározott tárgyra vonatkozik: tárgyas ige. A héberben a tárgyat az *ét* szócska jelöli; például, Genesis 29,18-ban: „Ezért Ráhel szerette meg Jákób”, ahol a Ráhel szó előtt a héberben ott áll a tárgy jele, az *ét* prepozíció.

Nem ez a helyzet viszont a „Szeresd felebarátodat, mint saját magadat” szövegében. Itt a héber szerkezet más. Az *áhav* ige itt tárgy nélkül áll. Ehelyett indirekt tárgy követi, amelyet a *-hoz/-hez/-höz* jelentésben fordított *l-* (részeshatározói) prepozíció vezet be.

Ez az *áhav l-*szókapcsolat a Bibliában három másik helyen szerepel még.

Megtaláljuk Mózes III. könyve ugyanazon fejezetének egy további, az általunk vizsgált mondással szorosan összefüggő versében. Lev. 19,34-ben a következőket olvashatjuk: „Olyan legyen a köztetek tartózkodó jövevény, mint a közületek való bennszülött. Szeressétek, mint magatokat...” Ez a szöveghely nem jelent igazi segítséget a 19. vers értelmezésében, mivel a probléma mindkét esetben ugyanaz.

A Királyok I. könyvének egyik bevezető fejezetében, ahol arról van szó, hogy Hírám, Türosz királya segített Salamonnak, hogy templomot építsen egy olyan helyen, amelyet még Salamon apja, Dávid király vásárolt, megtudjuk: „Hírám mindig szerette Dávidot” (I. Kir. 5,15 a héber szöveg számozása szerint). Az *áhav* ige itt szintén tárgy nélkül áll, s Dávid nevét az *l-* prepozíció előzi meg.

A harmadik, egyben utolsó példát a szerkezet előfordulására a Krónikák könyvében találjuk. Ahol is a próféta megint Jósafátot, Júda királyát, amiért segítségére volt a szíriaiaknak abban a küzdelemben, amelyben az izráeli király halálosan megsebesült (II. Krón. 18,28–19,2). A próféta szavai Jósafáthoz: „A bűnöst kellett segítened, és az Úrnak gyűlölőit szeretned? Ezért szállt rád az Úr haragja” (II. Krón. 19,2). Itt újra ott áll az *l-* prepozíció az „Úrnak gyűlölői” kifejezés előtt.

A héber Bibliában csupán az idézett helyeken találtam indirekt tárgyat az *áhav* ige után.

Mindamellet, meggyőződésem, hogy ez a szokatlan kifejezés, ti. hogy az *áhav* igét a tárgy jele helyett a *l-*prepozíció követi, néhány előfordulása alapján is arra utal, hogy az ige jelentéstartománya szélesebb, mint a közönséges „szeretni” jelentés, még ha ez utóbbi gyakrabban fordul is elő a gyakorlatban.

A Krónikák II. könyve említett részletében, ahol a próféta megint Jósafátot, a vers két parallel félversből (technikai kifejezéssel: *stychoi*) áll: „(1) A bűnöst kellett segítened, és (2) az Úrnak gyűlölőit *áhav* (= szeretned?)” A párhuzam egy teljességgel szinoním jelentést hivatott nyomatékosabbá

tenni, megerősíteni. A „segít” és az „*áhav*” szinoním párhuzamok, mint ahogyan az „istentelen” és az „Úrnak gyűlölői” is azok. Ebből következik, hogy az adott esetben az *áhav* a „szeret” jelentés helyett inkább „hasznára lenni”, „javára tenni”, „szolgálni vagy segíteni” jelentésben szerepel.

A fentiek alapján arra gondolhatunk, hogy a figyelmünk központjában álló híres leviticusi versben az *áhav* szintén állhat a „hasznosnak, üdvét szolgálónak, segítőkésznek lenni” értelemben: „Ugyanannyira kellene hasznára, üdvösségére vagy segítségére lenned felebarátodnak, ahogyan magaddal szemben az lennél.” A bibliai mondás ily módon visszaadva talán nem hangzik olyan költőien, mint a szállóigévé vált hagyományos fordításban, és a belénk rögződött, ismerős szavak után idegensége minden bizonnyal bántja fülünket, mégis lehet, hogy ebben formában közelebb áll a vers igazi jelentéséhez, mint a hagyományos fordítás.

Új értelmezésünk azzal a további előnnyel is jár, hogy az *áhav* elvont jelentését egy sokkal konkrétabbra és gyakorlatiasabbra cseréli, amely jelentés jobban illeszkedik a Biblia fogalmi világába. Röviden összefoglalva: a Biblia nem azt parancsolja nekünk, hogy *érezzünk* valamit – történetesen, szeretetet – hanem hogy *tegyünk*: legyünk segítőkészek, hasznosak mások számára.

Ez az értelmezés kikerüli azt a veszélyt, hogy a bibliai mondást az önimádat, freudi kifejezéssel: narcizmus, a Bibliához nem illő elfogadásának tartásák. A hagyományos fordítás sugallta önszeretet – önimádat vagy öntetszelgés – sokak szemében eltávolodás a bibliai gondolatvilágtól, eltévelyedés. Néhány szövegmagyarázó, akiket zavart a hagyományos fordításnak ez az értelmezési lehetősége, már korábban a kövekező megoldást javasolta: „Bánjál felebarátoddal jóindulatúan, szeretettel, mert ő is hozzád hasonló emberi lény.”

Ha az *áhav* ige itt javasolt értelmezését elfogadjuk, felmerül a kérdés, hogy vajon más helyeken, ahol ugyancsak a szokatlan vagy különleges *áhav l-* szerkezetet találjuk, szintén lehetséges-e az új értelmezés szerinti fordítás. Meggyőződésem, hogy igen. Például, Lev. 19,34, amelyet rendszerint így fordítanak: „Szeressétek (a köztetek tartózkodó jövevényt), mint magatokat”, értelmezhető a héber szó „használatára lenni” jelentése alapján is.

Vagy nézzük a Királyok I. könyvét. Itt az 5,15 versben a helyett, hogy Hírám szerette Dávidot, nyugodtan mondhatjuk, hogy Hírám mindig segítette és támogatta Dávidot. A Jósafát királlyal foglalkozó helynek, ahogyan már szó volt róla, szintén lehetséges a hasonló értelmezése.

Felismerve az *áhav* itt megállapított jelentésében rejlő lehetőségeket, arra kell gondolnunk, hogy a szó helyenként talán akkor is ebben az értelemben használatos, amikor nem kíséri az *l-* részeshatározó. Példa erre az alábbi részlet, amely Uzzijá,

Júda királya jó munkáját dicséri: „A pusztában is épített őrtornyokat, és sok kutat ásított, mert sok jószága volt az alföldön és a síkságon. Földművesei és vincellerei voltak a hegyeken és a gyümölcsösben, mert szerette a földművelést” (II. Krón. 26,10).

A „szerette a földművelést” héberül *áhav adámáh*. A szövegmagyarázók legtöbbje egyszerűen elsiklik e meglepő kifejezés fölött, romantikus fordulatnak tekinti, mintha a XIX. század végi Angliában íródott volna. A Bibliában azonban egy ilyen kifejezés anakronizmusként hangzik. Indokoltabb, ha arra gondolunk, hogy a király egyszerűen erőfeszítéseket tett a föld művelése, termővé tétele érdekében. Ezek azok a tevékenységek, amelyekre az *áhav adámáh* vonatkozik, s nem fordíthatjuk le őket pusztán azzal a szóval, hogy „szerette”.

Összefoglalva. A Biblia nem egy szöveghelyén az *áhav* ige az elvont-általános „szeret” szónál sokkalta gyakorlatiasabb értelmű. Jelöli azt a cselekedetet, amellyel az ige alanya a tárgy hasznára és segítségére van.

Hósea könyvében olvassuk: „Efraim betanított üsző, szeret gabonát nyomtatni...” Valóban *szere*? Talán jobb, ha csak valami ilyesmit mondunk: járatos, ügyes a gabona nyomtatásában.

GORDOS JUDIT FORDÍTÁSA

A NAGYVILÁG

SZERKESZTŐSÉGE
ÉS A BATTHYÁNY TÁRSASÁG
NAGYVILÁG ALAPÍTVÁNYT
HOZOTT LÉTRE

Az Alapítvány célja a magas színvonalú külföldi irodalom újabb alkotásainak és a kortárs szellemi áramlatoknak hazai megismertetése, valamint a magyar műfordítói hagyományok ápolása a Nagyvilág című folyóirat támogatása, megjelentetése révén.

A Nagyvilág hónapról hónapra bemutatja és kritikai kommentárral kíséri a külföldi irodalmi jelenségeket. Súlyt vet az esztétikai értékekre, az olvassmányosság szempontjára, a humánus eszményekhez való hűségre, a nevelő, ízlésformáló funkcióra, a valódi, nem pusztán divatszinten jelentkező időszerűségre.

A nemzetközi horizontok ismerete, számításba vétele, a magyar kulturális szemhatárba való beillesztése napjainkban elengedhetetlen követelmény.

A Nagyvilág csakis akkor teljesítheti fontos feladatát, ha a példányok árusításából, illetve az előfizetésekből származó bevételeken kívül jelentős anyagi támogatásban részesül. Azzal a kéréssel fordulunk tehát hazai és külföldi olvasóinkhoz, illetve a kultúra és az irodalom ügyét szíven viselő minden személyhez és intézményhez, támogassák a Nagyvilág Alapítványt, s ezzel tegyék lehetővé a Nagyvilág további, folyamatos megjelenését.

A támogatást az alábbi bankszámlára kérjük:

FORINTBAN:
Nagyvilág Alapítvány
Magyar Hitel Bank Rt.
314-12438

DEVIZÁBAN:
Nagyvilág Foundation
Hungarian Credit Bank Ltd.
401-5405-941-31

A TEVAN KIADÓ ÚJDONSÁGAI

Charles Baudelaire: A ROSSZ VIRÁGAI

Magyarországon eredetileg *A romlás virágai* címen látott napvilágot a mű, amely 1857-ben Párizsban robbant be a világirodalomba. 1923-ban jelent meg először magyarul Babits Mihály, Szabó Lőrinc és Tóth Árpád fordításában. A múlt század nagy hatású forradalmát elindító művet most Tornai József új szemléletű fordításában veheti kézbe az olvasó.

Borító: fűzött. Ára: 183 Ft

Jan Huizinga: A HOLNAP ÁRNYÉKÁBAN

A kultúra mint a természetten való uralkodás, tulajdonképpen a boldogulás birtokba vétele. De minden ellenünk fordulhat, ha nem jól sáfarkodunk a „beavatással”. Huizinga 1938-ban írt helyzetelemzéséből ma is töltekezhet történész, irodalmár, filozófus, mintha nem változott volna a világ, pedig veszélyesebb lett.

Borító: kötött. Ára: 126 Ft

Határ Győző: „IRODALOMTÖRTÉNET” – 100 KORTÁRS ÍRÓ

A Wimbledonban élő Kossuth-díjas író legújabb magyarországi kötete nélkülözhetetlen útmutató a jelenkori irodalomban való eligazodáshoz. A Szabad Európa Rádió KÖNYVSZEMLE című műsorában elhangzott esszékből született válogatás keresztmetszete kortárs irodalmunknak. Hézagpótló irodalomtörténeti kézikönyv nemcsak az egyes művek, hanem a századvég irodalmában végbemenő folyamatok szempontjából is.

Szerkesztette: Lakatos István

Borító: kötött. Ára: 445 Ft

Erdmann Gyula: BEGYŰJTÉS, BESZOLGÁLTATÁS

Történeti elemzés az ötvenes évekről

Ára: 120 Ft

Horgas Béla: NYÁRJÖN-E?

A szerző legújabb versei

Ára: 89 Ft

Levendel Júlia: AZ ÍNSÉGJÓSNÓHÖZ LÁTOGAT

Regény a regényben, fikció és látomás

Ára: 178 Ft

Marno János: A VERS AKARATA

Esszék a költészetéről

Ára: 87 Ft

Sarusi Mihály: KAZAL

Regény, 1956 a magyar falvakban

Ára: 187 Ft

MÉG KORLÁTOZOTT SZÁMBAN KAPHATÓ:

Kőbányai János: MAGYAR SIRATÓFAL 79 Ft (esszék)

Sebők Éva: JÉGKARC 64 Ft (versek)

Szepesi Attila: ARS AMATORIA 78 Ft (versek)

Szokolay Zoltán: ÉNEKEK ÖSSZEKAPASZKODÁSA 76 Ft (versek)

Tatár Sándor: VÉGTÉLENÜL EGYSZERŰ LENNE MINDEN 68 Ft (versek)

Bede-Kosztai: BOZÓTBÓL CSILLAG PARÁZSLIK 218 Ft (versek-festmények)

Dácsi Farkas József: A GLÓBUSZ ÚRNOJÉ 99 Ft (versek)

*A könyvek beszerezhetők – elsősorban – a kiadóban, utánvétellel
5600 Békéscsaba, Luther u. 10–12.*

